

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE "NICOLAE IORGA"

STUDII ȘI MATERIALE
DE
ISTORIE
CONTEMPORANĂ

SERIE NOUĂ
VOLUMUL IX
2010

BUCUREȘTI

Politica externă post-decembristă a României (1991): „Frații nu trebuie să locuiască în mod obligatoriu în același apartament”

Simion GHEORGHIU

Istoria recentă își consolidează tot mai mult „dreptul de cetate” în istoriografia română. Interesul pentru începutul perioadei postdecembriste s-a aflat la originea unor lucrări semnificative. Deși cercetătorul care se apleacă asupra acestei perioade este aproape fără excepție suspectat de partizanat politic, credem că investigarea perioadei imediat următoare prăbușirii regimului comunist merită asumarea unui asemenea risc.

Discuțiile purtate cu Vadim Zagladin, consilierul președintelui URSS, Mihail Sergheevici Gorbaciov, de Silviu Brucan în septembrie 1990¹ și de Ioan Mircea Pașcu în februarie 1991² sunt edificatoare în privința orientării politicii externe a regimului instaurat după căderea lui Ceaușescu, care îl avea în frunte pe Ion Iliescu. Opiniile lui Silviu Brucan privind politica externă a URSS, exprimate în discuțiile cu reprezentantul sovietic venit la București, au făcut obiectul prezentării și comentariilor lui Alex Mihai Stoenescu și de aceea nu vom reveni asupra lor³. Ele merită însă să fie amintite aici, întrucât dezvăluie o continuitate în ceea ce privește orientarea către Est a politicii externe românești, în ciuda declarațiilor repetate privind dorința României de a se alătura Occidentului, de care fusese brutal desprinsă în perioada Războiului Rece.

Declarațiile lui Ioan Mircea Pașcu pun în lumină dorința puterii de la București: a) de a nu crea dificultăți Uniunii Sovietice într-o perioadă în care politica de reformă a lui M.S. Gorbaciov întâmpina dificultăți tot mai mari; b) de a găsi un cadru nou după lichidarea Tratatului de la Varșovia pentru dezvoltarea relațiilor bilaterale; c) de a nu întreprinde nimic în direcția încurajării Basarabiei de reintegrare în frontierele României. Afirmarea lui Ioan Mircea Pașcu că poziția de

¹ *O besede s S. Brucanom po voprosam sovetskoj vneșnei politiki și Silviu Brucan o tendențiah soțialno-ekonomiceskogo razvitiia v konțe XX veka*, 17–22 septembrie 1990, Arhiv Gorbacev–Fond, fond N. 3 (Materiali V.V. Zagladina (1985-1992), opisi 1, dokument 7287, zagolovok: Spravka o besedah s Silviu Brucanom (Rumânia).

² Informația despre discuția lui Ioan Mircea Pașcu cu Vadim V. Zagladin din 9 februarie 1991 a apărut în presa românească în documentarul *Credincioși URSS*, publicat în „Evenimentul Zilei”, nr. 3804, luni, 26 iunie 2004, pp. 8-11. Replica lui I.M. Pașcu („«Întâlnirea» dintre mine, în calitate de consilier prezidențial, și dl Zagladin, consilier al domnului Gorbaciov, presupusă a fi avut loc la Moscova, în sediul Kremlinului, în ziua de 9 februarie 1991, în prezența ambasadorului român Vasile Șandru nu a avut loc! Ca atare, toate cele menționate a fi fost discutate cu acest prilej nu sunt reale!”) a apărut în articolul „*Credincioșii URSS*” neagă tot!, *ibidem*, nr. 3805, marți, 27 iunie 2004, p. 4.

³ Vezi Alex Mihai Stoenescu, *România postcomunistă. 1989-1991*, București, Editura Rao, 2008, pp. 596-599.

principiu a autorităților de la București este că „frații nu trebuie să locuiască în mod obligatoriu în același apartament” relevă refuzul factorilor de decizie români de a se angaja într-o politică de lichidare – fie și parțială – a consecințelor Pactului Molotov-Ribbentrop.

9 februarie 1991

NOTĂ despre convorbirea cu Ioan Mircea Pașcu (consilier prezidențial, România)

Despre convorbirea cu consilierul președintelui României

La 9 februarie m-am întâlnit, la cererea lui, cu consilierul președintelui României, Ioan Mircea Pașcu (venit pentru a înmâna mesajul lui I. Iliescu lui M.S. Gorbaciov).

1. În cursul discuției, care s-a desfășurat într-o atmosferă foarte caldă, de încredere, I.M. Pașcu ne-a informat mai întâi de toate despre motivele care l-au determinat pe președintele României să trimită mesajul lui M.S. Gorbaciov. După prezentarea mesajului, el a făcut o caracterizare succintă a situației interne din țara sa, evidențiind două momente esențiale.

Pe de o parte, în plan economic, situația rămâne extrem de complicată, în special din cauza insuficienței resurselor energetice. O parte considerabilă a întreprinderilor își întrerup activitatea (total sau parțial), ceea ce provoacă încordarea relațiilor cu clasa muncitoare. Muncitorii înțeleg că guvernul actual, spre deosebire de regimul Ceaușescu, preferă să reducă alimentarea cu energie a întreprinderilor, decât să nu încălzească locuințele, școlile, grădinițele, și acest lucru este întâmpinat cu aprobare. Cu toate acestea, întreruperea producției, conjugată cu pierderile salariale etc., nu pot să nu genereze nemulțumiri. Dacă nu se îndreaptă situația, măcar parțial, va fi o explozie.

Pe de altă parte, începerea războiului din Golf a slăbit întrucâtva împotrivirea opoziției. În fond s-a ajuns la un fel de armistițiu. E clar, Frontul (Salvării Naționale – n.n.) încearcă acum să profite de situația creată și să-și întărească propriile rânduri. Se pregătește congresul Frontului, care va adopta, după exprimarea interlocutorului, „o orientare social-democrată”. Bineînțeles că, dacă acum ar avea loc alegerile, Frontul nu ar mai obține atâtea voturi ca anul trecut. Dar în ansamblu poziția lui nu arată rău. El nu va suferi pierderi mari, dacă, bineînțeles, va putea să-și întărească rândurile. Aceasta depinde însă de îmbunătățirea situației din economie.

Opoziția, firește, vede tot ce se întâmplă, dar deocamdată nu se hotărăște să încalce „armistițiul”, deși forțele externe, în primul rând englezii, fac presiuni foarte active asupra ei (în special asupra partidului țărănesc), o cheamă să manifeste „mai multă activitate”, să emită cereri noi către conducerea țării.

Date fiind toate cele spuse, rugămintea de livrare către România în cursul lunii proxime a unei cantități suplimentare de gaz este dictată nu doar de rațiuni economice, ci și politice. Livrarea unei cantități suplimentare de gaz ar fi, înainte de toate, un ajutor acordat clasei muncitoare, dar și conducerii țării în confruntarea ei cu forțele dușmănoase interne și externe.

Din partea mea mi-am exprimat convingerea că cererea lui I. Iliescu va fi atent analizată; tot, ce se poate, va fi făcut, dar ținând cont de situația noastră proprie complicată.

2. Desigur, au fost abordate problemele relațiilor sovieto-române. I.M. Pașcu a vorbit despre faptul că președintele I. Iliescu este în general mulțumit de dezvoltarea lor. Totodată, după părerea lui, posibilitățile de aprofundare a lor nu s-au epuizat nici pe departe, atât în plan politic, cât și în plan economic.

După părerea lui I.M. Pașcu, în plan politic nu este pusă încă la punct o „interacțiune autentică” cu Uniunea Sovietică. Vechiul sistem de legături nu mai funcționează, iar unul nou nu a fost încă stabilit. Potrivit impresiei interlocutorului, ansamblul relațiilor dintre URSS și țările Europei Răsăritene se dezvoltă extensiv și, în mare parte, fără planificare. Acum nu trebuie întârziată înființarea unei noi structuri de interacțiune, pe cât posibil organică. Este nevoie de aceasta și din punct de vedere al construcției europene, și din punct de vedere al influenței asupra evenimentelor interne într-o țară sau alta.

Antisovieticii acționează peste tot, ajutați de anumite forțe din Vest (deși, a spus Pașcu, nici pe departe de toate: în decembrie și în ianuarie li s-au dat sfaturi românilor de la Paris, Roma și, de asemenea, de la Bonn să nu facă nimic ce ar fi putut să-i dăuneze lui Gorbaciov. Pașcu știe că sfaturi asemănătoare au primit polonezii și ungurii). Inerția conceptuală a părții sovietice, care se ocupă deocamdată numai de probleme curente, conjuncturale, îi ajută pe adversarii Uniunii Sovietice.

I.M. Pașcu a spus că declarația conducerii române privind necesitatea rezolvării rapide a problemei Tratatului de la Varșovia nu trebuie privită nicidecum ca o schimbare a poziției, ca o tentativă de a slăbi legăturile cu URSS. Pur și simplu, a spus el, noi nu am dorit să trecem sub tăcere o problemă, care a devenit evidentă. Dar, după spusele lui Pașcu, la București, se așteaptă ca lichidarea OTV (Organizația Tratatului de la Varșovia – n.n.) să fie însoțită de „noi inițiative cu caracter strategic” din partea sovietică.

Răspunzând la întrebarea la ce fel de inițiative se gândește el personal, Pașcu a spus: trebuie, mai întâi, o reînnoire rapidă a sistemului tratatelor dintre URSS și țările Europei Răsăritene, aici întârzierea este evidentă; în al doilea rând, sunt necesare unele înțelegeri cu privire la colaborarea neformalizată (în orice caz, în prima perioadă), care atinge probleme general europene și în special est-europene. Problemele acestea sunt similare pentru toate țările regiunii, numai că deocamdată fiecare le rezolvă singur. Chiar și schimbul de experiență ar oferi multe lucruri utile. Sau poate, s-ar reuși stabilirea unor mecanisme temporare de ajutor reciproc pentru rezolvarea problemelor urgente, inclusiv cele economice. Și,

desigur, trebuie luate în calcul și dificultățile interne, suficiente în fiecare țară, inclusiv în România și dificultățile în rezolvarea problemelor naționale.

Desigur, a încheiat această temă I.M. Pașcu, în ultimă instanță rolul decisiv în evoluția evenimentelor din Europa Răsăriteană și pe întregul continent îl au procesele care se desfășoară în Uniunea Sovietică. Din păcate, după greutățile justificate și inevitabile chiar și în URSS, nemaivorbind de țările din afara granițelor ei, nu sunt remarcate acele mutații adânci care acolo deja s-au produs sau se produc și care au cu adevărat o însemnătate revoluționară pentru noi toți. Este oare posibil ca, dacă M.S. Gorbaciov va veni la ședința OTV, să „clarifice situația pentru toți”?

3. Profitând de ocazie, l-am rugat pe I.M. Pașcu să-mi spună care este poziția conducerii țării (România – n.n.) față de procesele care se desfășoară în Moldova.

I.M. Pașcu a spus că în conducere, la președintele I. Iliescu s-au discutat de mai multe ori aceste probleme. Părerea generală și singura: nu trebuie făcut nimic care să complice poziția conducerii sovietice, personal a lui M.S. Gorbaciov. Desigur, moldovenii sunt frații noștri, a spus Pașcu. Dar, nimeni nu ne împiedică să dezvoltăm relațiile frățesti, dacă ei vor rămâne în componența URSS, de care ei sunt sudați de o lungă istorie. „Frații nu trebuie să locuiască în mod obligatoriu în același apartament”. Salvarea Uniunii RSS, în orice caz: a nu încurca cu nimic menținerea ei, în asta vedem noi obiectivul nostru.

Apropo, Pașcu a spus că acele dificultăți care au apărut în Moldova, inclusiv în urma acțiunilor conducerii acestei republici, împiedică în esență dezvoltarea unei relații normale a României și cu Moldova și cu URSS în general. Așa încât, de pe aceste poziții, România nu este interesată nicidecum în adâncirea acestor dificultăți. Având în vedere acest lucru, a spus inerlocutorul, într-un discurs recent, rostit din însărcinarea președintelui I. Iliescu la Timișoara, am spus că, problema Basarabiei este pentru URSS la fel ca problema Transilvaniei pentru România. Și, dacă nu dorim să ne facem rău nouă, atunci nu trebuie să creăm probleme Uniunii.

Desigur, nu putem să nu recunoaștem că în România sunt forțe care se străduiesc să aprindă „problema moldovenească”. Dar marea majoritate a acestor forțe se manifestă împotriva Frontului, împotriva actualei conduceri a țării. „Se distinge” în acest plan partidul țărănesc, în spatele căruia se află englezii.

Conducerea țării are în vedere continuarea muncii cu aceste forțe, străduindu-se să nu permită apariția unor problemelor suplimentare pentru Uniune.

Prezent la discuție, Ambasadorul României, V. Șandru, a adăugat că el, din însărcinarea conducerii, s-a întâlnit cu conducătorii Moldovei și le-a adus la cunoștință punctul de vedere al lui I. Iliescu, despre care a vorbit I.M. Pașcu.

4. A fost abordată problema evaluării cursului și perspectivele războiului din Golf. I.M. Pașcu, referindu-se la discuțiile care au fost organizate la Președinție și MAE al României, a spus că în momentul de față, deocamdată, multe detalii despre perioada post-război încă nu sunt clare, însuși războiul poate lua întorsături

neasteptate și ambigui. Un lucru este clar: după război lumea nu va mai fi la fel ca până la 2 august 1990.

Potrivit prognozei specialiștilor români, pozițiile SUA vor fi caracterizate de contradicții: SUA se vor prezenta ca un stat capabil să-și impună propria voință pe cale militară, dar ele au arătat deja incapacitatea lor de a obține soluții favorabile lor cu mijloace politice. Asta e periculos și pentru SUA fiindcă imaginea de „jandarm” nu va fi nici pe placul Europei, nici al restului lumii.

Pe urmă, dificultăți în relațiile cu Sudul (țările din Orientul Mijlociu – n.n.) vor întâlni toate țările care au trimis trupe în Golf. Dimpotrivă, cele care nu au făcut acest lucru și cele care au știut să se abțină de la participarea în operațiunile militare vor putea să-și sporească rolul în lume. În primul rând, acestea sunt Germania și Japonia.

Într-o situație originală se află Marea Britanie. Acum ea încearcă să „frâneze” formarea Europei Unite (UE), bazându-se pe parteneriatul cu America. Dar ce-i va oferi ei acest parteneriat în viitor? Nu se va întâmpla oare ca, în Europa, Marea Britanie să fie izolată, iar parteneriatul ei cu SUA să-i aducă mai multe neplăceri decât foloase? Cu atât mai mult cu cât rolul Marii Britanii pentru SUA ca „portavion invincibil” scade.

Potrivit ipotezei lui I.M. Pașcu, la reuniunea apropiată a Consiliului de Securitate, SUA pot face încercarea de a interpreta extensiv înțelesul mandatului ONU, adică, posibil, vor încerca să obțină acordul asupra continuării operațiunilor, inclusiv până la lichidarea regimului actual irakian. Este adevărat că e puțin probabil să dea rezultate; despre intenții de acest gen au informat reprezentanții români din Washington. Războiul, a spus Pașcu, a depășit deja cadrul mandatului ONU și Washingtonul are acum nevoie de un „paravan”.

Un rol deosebit în această situație dificilă îl poate juca URSS, singura mare putere care a avut până la sfârșit o poziție principială. La București se speră că la momentul potrivit (de exemplu, imediat după eliberarea Kuweitului), URSS va prezenta un plan bine gândit de acțiune în viitor, planul de restabilire a păcii și de creare a unui sistem de securitate în regiune.

(V. Zagladin)

Februarie 1991

Arhiv Gorbacev-Fonda, fond N. 3 (Materiali V.V. Zagladina (1985-1992), opisi 1, dokument 7307, zagolovok: Spravka o besede s Ionom Mircea Pașcu (Rumânia, sovetnik prezidenta), data 09.02.0991, listov 6.

Keywords: *Romanian Foreign Policy; Soviet-Romanian Relations; Moldova.*